

COMENTARI A «UNA CASSERA EN UNA NIT DELS MORTS» DE VICENÇ PLANTADA

Ferran Pérez

«Una cassera en una nit dels morts» va aparèixer l'any 1884 al número XIV de la revista «La Renaixença», publicació anual que sota la direcció de Pere Aldavert i Àngel Guimerà tingué un paper cabdal en el ressorgiment cultural que visqué Catalunya a finals del segle XIX. Aquesta revista consagrà popularment el nom del moviment, la Renaixença, i en les seves pàgines van escriure alguns dels noms més rellevants de la literatura catalana.

És significatiu veure com Vicenç Plantada s'havia fet un lloc en la premsa catalanista de l'època, gràcies, entre altres coses, a la seva condició de corresponsal del diari «La Renaixença», i gràcies, també, a la seva participació activa en la vida política del moment. Però al marge d'això, cal remarcar la innegable qualitat literària dels seus escrits. Vicenç Plantada fou un home activíssim, tenaç i ple de curiositat per les coses que l'envoltaven. La gran quantitat de cròniques per ell escrites i l'ampli ventall de temes que va tractar, així ens ho certifiquen: història, folklore, meteorologia, agricultura, fauna...

Anàlisi i estructura temàtica

«Una cassera en una nit dels morts» és una narració que sintetiza molt bé el tarannà d'aquest molletà. Podem afirmar que ens mostra clarament quina era la seva filosofia de la vida: hi veiem un triomf de la racionalitat sobre la superstició, de l'explicació lògica de les coses enfront de les fantasies de la imaginació humana. Aleshores ens vénen

a la ment les dificultats que tingué Vicenç Plantada per introduir algunes novetats tècniques que milloressin la feina dels pagesos, els quals seguien subjectes a antigues supersticions.

La història que ara comentem s'esdevé la nit de Tots Sants, en un indret i època indeterminades. Plantada obvia noms de lloc o altres dades que poguessin situar el lector. Potser perquè el que ens explica mai no va passar o, tal vegada, i això és molt factible, per augmentar el misteri del que anirà a explicar. Les referències a soldats amb armes de foc ens fan pensar, però, en una època no gaire remota.

Un grup de soldats surt de cacera la nit dels difunts i pateix un gran ensurt quan un d'ells troba dins un cau una bèstia desconeguda, la qual resulta ser un mico que s'ha escapat del seu amo. La basarda i el misteri que regnen al llarg de la història s'esvairan en uns instants i donaran pas a un esclat d'alegria i calma.

L'estructura d'aquesta contalla, ben senzilla, mostra l'habilitat de l'escriptor molletà per conduir la narració vers un clímax que es trenca de manera inesperada. Ha creat la falsa expectativa que passarà alguna cosa esfereïdora i, tanmateix, resol la tensió amb un desenllaç sorprenent, feliç. Aquest recurs és conegut com anticlímax i sovint es fa servir per provocar ironia. Vicenç Plantada ens dibuixa magistralment l'atmosfera tenebrosa d'aquesta nit dels Morts: la nit clara amb una lluna ben visible, els tocs de les campanes, els lladrucs dels gosos, la solitud d'aquelles muntanyes... Tots aquests elements creen un enjòlit que arriba al seu punt més àlgid amb la persecució de l'ésser desconegut que es refugia dins un amagatall. Cal destacar que el narrador no explica en cap moment el que la tradició popular creu que passa en aquesta nit, ho dóna per sabut: que les ànimes dels morts surten a recórrer els espais que van ocupar quan eren vius. Això atia encara més la imaginació dels lectors. La tensió comença a decaure quan el soldat caçador aconsegueix alliberar-se de les urpes d'aquella enigmàtica bèstia. Aleshores veiem com els soldats prenen una sèrie de mesures que provoquen una sensació de tranquil·litat. L'home sembla que podrà dominar allò que l'atemoreix. Amb la llum del dia acaben els seus dubtes i el monstre horrible es transforma en un mico «arrupit y manso». Tot ha tingut una explicació lògica i àdhuc l'amo del ximpanzé, un francès, el recupera després de premiar amb uns diners els caçadors, fet amb el qual Plantada construirà una metàfora: els cèntims serviran per netejar la sang dels soldats, amarada de por en aquella nit dels Morts. Un toc d'ironia que serveix per fer palès el missatge que conté aquesta narració i que ja hem comentat anteriorment.

Estil i llengua

Vicenç Plantada fa gala d'un estil viu i àgil, acolorit amb expressions populars que reproduïxen fidelment la parla del poble català de tombants de segle, com per exemple: «¡¡Verge Santíssima!!, ¡¡Jesús, Maria i Joseph!!» o comparacions tan familiars com «la pell se'ls hi arrugá, se'ls hi posá com s'en diu de gallina». Hi ha moments en què podem qualificar la seva prosa de sòbria, especialment quan narra les accions dels caçadors (la persecució i l'extracció de la mona del seu cau), amb predomini de verbs que denoten un estil narratiu, verbal, ràpid. Però també fa un ús acurat i altament expressiu dels adjectius, que amb freqüència col·loca al davant del nom: «planyívols sons, melancòlica y trista veu, imponent empayt, fantástica má, fúnebre nit».

Quan l'escriptor de Mollet va escriure aquest relat encara mancaven sis anys perquè la revista «L'Avenç», amb gent com Pompeu Fabra o Alexandre Cortada, comencés la seva campanya lingüística per imposar uns criteris normatius unificats que pretenien, entre altres coses, acabar amb l'anarquia ortogràfica i depurar el lèxic, ple de barbarismes. La llengua de Plantada, doncs, presenta solucions condemnades a desaparèixer com l'ús de la preposició «ab» (en lloc d'«amb»), de l'article «lo» (per «el»), el plural en «as» (en comptes de «es») o la unió de verb i pronoms posposats sense guionets ni apòstrof, «impresionarlos» (en lloc d'«impressionar-los»).

El lèxic, igualment, conté alguns castellanismes, com per exemple «luego» o «rato», però que no van en detriment de la riquesa del seu vocabulari, amb mots com «faram» (feram, tota mena d'animals silvestres) o «sendera» (xarxa que es posa a la boca dels caus en què han aviat la fura).

Conclusió

Abans d'acabar, no podem estar-nos d'establir un paral·lelisme entre aquesta narració i una altra que publicà Emili Saborit també a «La Renaixença», el 1902, amb el títol de «La pedra de Can Illàs de Sant Fost». És una història en la qual s'usa també la tècnica de l'anticlímax, amb la creació d'una falsa expectativa que acaba amb un estirabot: un grup de joves de Sant Fost i Martorelles decideixen girar una pedra enorme amb una inscripció que deia «Ditxós serà qui em girarà». Quan després de molts treballs aconseguen tombar-la, troben una altra inscripció, del tot sorprenent, «Déu us ho pagui, que temps feia que jeia d'aquest costat».

En definitiva, «Una cassera en una nit dels morts» és una bona mostra de la producció literària de Vicenç Plantada i Fonolleda, del seu interès pel folklore de la nostra terra, en perfecta sintonia amb els homes de la Renaixença, i de la seva manera d'interpretar la vida.

UNA CASSERA EN UNA NIT DELS MORTS

En una fortalesa de... hi havia una companyia de soldats ab son oficial.

Dita fortalesa estava rodejada de montanyas emboscadas, qu'estavan molt pobladas de cunills.

Entre'ls soldats n'hi havia un de molt cassador, que lográ que en lo castell hi baguessin cinch gossos cunillers y una fura.

L'oficial, com que era en temps de pau, permetia sortir en las nits de lluna al cassador ab quatre soldats mes a cassar durant lo temps no vedat.

De lo que'n resultava que la guarnició de tant en tant podia fer bons arrossos y paellas.

Arrivaren á la nit de Totsans y sortiren. Estava molt seré y feya la nit molt clara. Al haverlos tancat las portas del fort tocaren las deu y los cinch soldats se posaren á tremolar: la pell se'ls hi arrugá, se'ls hi posá com s'en diu de gallina.

Aixó los hi produbí la sensació que sufriren al sentir tocar á difunts en las diferents parroquias, que fins aquell serrat llensavan los planyivols sons de sos bronzos.

Sens dirse una paraula se miraren los uns ab los altres com volent dir: ¿tornemsen? pero al sentir los bestius lladruchs dels cunillers, emprengué la marxa lo cassador y los altres lo seguiren.

Estavan en mitj dels boscos quan tocaren les onze y los resons de moltas campanas tornaren a impresionarlos ab sa melancólica y trista veu.

No havian encara los gossos empaytat cap cunill.

No havian pogut agafar res: no gosavan entaular conversa.

Semblava que las paraulas su'ls nuavan al gargamelló y no podian sortir.

Al esser dos quarts de dotze, los gossos de prompte comensan un imponent empayt. Conegueren que seguian la pista de un cap de cassa y notaren que's dirigian a un gran y famós cau que moltas nits n'entreyan dos o més cunills.

Lo cassador digué: ja no tornarem al fort sense faram.

Los cinc soldats s'encaminaren abont eran los gossos y observaren que talment estavan al voltant del espressat cau.

Lo cassador, ajudantlo'ls altres, pará la sendera al cap de un bon rato que los gossos ja no lladravan y habian tingut tots silenci sepulcral.

Treu lo canastró del sarró y aixís que deixa escapar la fura tocavan las dotse los rellotjes y á morts las campanas de las parroquias dels voltants.

Hora tétrica y que conmové á molts que's tenen per despreocupats y valents. Los cinc cassadors estavan un poch esporuguits, y se'ls posaren á tremolar los jenolls al sentir que la fara luego de deixarla feya uns esgarrifosos xiscles y tota esvalotada sortí emportantsen la sendera.

Los soldats digueren: ¿qué será aixó?

Lo cassador respongué: ¡no ho sé!

Aqueix encen un ciri, s'ajup á la vora de la boca del cau, fica lo bras dret ab lo ciri per enterarse que podia ésser lo que esporugui la fara, y, ¡¡Verge Santíssima!! de moment tots observaren que una mà com de persona humana molt peluda agafava la mà del seu company emportantseli cau endins, sentint al mateix temps una forta bufada que apagá lo ciri.

Allavors tots ab veu alta y esgarrifosa digueren: ¡Jesús Maria i Joseph! Cuasibé caigueren en terra: los ulls los hi feyan llumanetas, los cabells se'ls crissaren y si be volian fugir, no pogueren mourers.

Al poc rato de fer esforços lo cassador, la fantástica mà la deixá anar sens haberli fet cap ferida; sols li parexía sentirhi un fret glacial.

Passarren prop de mitj hora ab aqueixa especie de somnolencia produhida per la por causada per lo ser misterios del cau, figurantse que per totas parts tenian que venir dimonis, bruixas y los sers sobrenaturals á atormentarlos ja que no havian donat repós en aquella tan fúnebre nit a lo que per aquell rato créyan ésser un ser endemoniat, haventlo los gossos empaytat y fet ficar en aquell fantástich cau.

Passat aquell mal rato marxavan sense dirse una paraula; pero un poch refet lo cassador digué als companys. «Tots veig que estem molt esporuguits per lo que'ns acaba de passar: si anem al fort y ho expliquem'ns tindrán per uns cobarts: Jo seria de parer que's quedessin tres y los gossos á la vora del cau, tenint las armas preparadas per matar al ser que hi ha dintre si surt, mentres los altres dos anirán á la fortalesa á darne coneixement y demanar que'n vinguin mes per poder saber de cert de que es aquella mà tan peluda y esgarrifosa.»

Així ho resolguerea y feren.

Arrivats los companys de la fortalesa los del cau no havian vist sortir res ni sentit lo més petit soroll.

Ab aquell refors se reanimaren y conversaren fins que lo sol sortí.

Allavors anaren á examinar lo cau y observaren que hi haviua un animal de color de castanya y que se'ls mirava amb ulls de compasió. Alguns tractavan de matarlo a tiros, altres resolgueren fer tots los possibles pera portarlo viu al fort.

Com que los que retornaren vingueren provehits de picots y magallas se posaren á esbotsar lo cau.

Als pochos cops de picot observaren que la fera tractava de sortir. Se retiran un poch, y ¡oh sorpresa! vebuen que lo que surtia era un hermós mico que encara duya lo collaret ab un trosset de cadena; que anava tot arrupit y manso y, com que temés que li peguessen.

Allavors la por dels casadors se convertí en molta gatsara, rient a reventar, fentse broma los uns ab los altres de la mala nit que havian passat; diense ab molta formalitat que may més anirían á casar en la nit dels Morts.

La veu de que'ls soldats del castell havian recullit un hermós animaló, s'escampá per aquells voltants, aixís com també arrivá al fort la noticia que á un francés se li havia escapat un mico al peu d'aquella montanya y no l'havia pogut agafar.

Comparegué dintre pochos dias al castell lo francés, á qui li entregaren lo seu mico després d'haver donat las senyas y uns cuants ralets pera que los cassadors poguessen llimpiar sa sanch de la por que se'ls hi infiltrá en la nit dels Morts.

Vicens Plantada y Fonolleda

Mollet y Novembre de 1884

La Renaixensa. Any XIV